

Europa en krutdurk

Ekonomiska och sociala orättvisor äventyrar stabiliteten

När land efter land bryter upp den generella välfärden stängs allt fler ute. Fattigdomen är tillbaka. Och upproren. Särskilt de unga har fått nog. De ger sig ut på gatorna. De vill ha jobb och försörjning. De vill ha en framtid.

Text: Ove Sernhede | Från [SocialPolitik nr 2/2012](#) | [Prenumerera](#)

Europa bubblar av sociala spänningar. Den våldsamma urladdning sommaren 2011 på Londons gator var en brittisk pendang till vad som hände i Paris förorter och många andra franska städer hösten 2005. Eller vad som hände i Köpenhamn 2007, Aten 2008, Barcelona 2010.

Händelserna i dessa städer visar på en orsakskedja som startar med polisbrutalitet.

I Paris, Aten, London var den tändande gnistan att unga såväl som vuxna från socialt utsatta områden dödats av polisen. Polisens arrogans och ovilja att kommunicera med de upprörda människomassor om vad som hänt, blir den utlösande faktorn. Först sätts det lokala kvarteret i brand, sedan andra delar av staden – för att sprida sig till andra städer med liknande social sammansättning.

Spänningsförhållandet mellan utsatta stadsdelar och ordningsmakten är ett genomgående mönster inte bara i Europa, men också vid konfrontationer mellan unga och polisen i Sverige. Men hur spänd den än må vara, räcker inte relationen till polisen som förklaring till de våldsamma utbrotten.

Vilka är då de mer underliggande och djupgående dimensionerna bakom dessa upplopp? Synar vi den internationella debatten, oavsett om vi talar om Frankrike, Danmark, England eller

Sverige menar forskningen att det handlar om mera spontana och oorganiserade reaktioner på den ojämlikhetens nya geografi som utvecklats i alla större städer runt om i Europa. Det som hänt och händer på svensk mark i stadsdelar som Backa, Angered, Rosengård eller Rinkeby är en del av ett större europeiskt mönster.

Fattigdomen är tillbaka menar ledande samhällsforskare som **Pierre Bourdieu**. Den fattigdom som efterkrigstidens statliga välfärdsprojekt sökte utplåna, har återvänt i form av ett "modernt elände". **Loic Wacquant** talar om "territoriell stigmatisering" och en form av mera permanent "avancerad marginalitet" som låser in stora grupper av människor i armod och hopplöshet, där de dessutom är utsatta för en allt mer intensifierad kontroll och övervakning. Detta i kombination med det generella tillbakadragandet av välfärdsstatens institutioner har med Scott Lash, skapat ett "institutionellt underskott", som är mest framträdande i urbana miljöer där den nya fattigdomen är som mest manifest.

Under de senaste decennierna har det också i Sverige växt fram bostadsområden, framför allt i de tre storstäderna, där majoriteten av barnen växer upp i familjer som lever i vad Rädda Barnen definierar som fattigdom. Det ökande antalet skolor där mellan 50 och 65 procent av eleverna lämnar nionde klass utan behörighet till gymnasieskolan ligger alla i utsatta miljonprogramsområden. Enligt ungdomsstyrelsens *Fokus 08* var 35 procent av de unga mellan 20 och 24 år i flera av dessa områden varken i arbete eller i studier. *Samtal med Ungdomsstyrelsen* visar att dessa siffror 2011 närmar sig de vi ser i stadsdelar som Tottenham i England och i de stora städerna runt om på den Europeiska kontinenten (Gerhard Holmgren 11-09-17).

Vi står inför en situation där delar av dagens unga från de mest utsatta stadsdelarna i de tre storstadsregionerna riskerar att tappa tilltron till samhället och därmed hamna i ett tillstånd av permanent marginalisering. Mot denna bakgrund

är det knappast förvånande att såväl Stockholm, Göteborg som Malmö under senare år skakats av upploppsliknande aktioner, som vi tidigare sett i Europa men som vi trodde den svenska välfärdstaten var befriad ifrån.

Staden omvandlas, delas upp och faller isär i olika världar.

De rörelser av ungdomlig social oro som gäckar den etablerade ordningen runt om i Europa, startade inte – som många vill göra gällande – med den heta franska hösten 2005. Då stacks 300 franska städer i brand under några intensiva novemberveckor. Det krävdes undantagstillstånd och 26 000 extra inkallade poliser för att kväsa upproret.

Det som hände 2005, menar kulturgeografen **Mustafa Dikeç**, måste i stället ses som en länk i en lång historisk kedja av urbana resningar med start i det tidiga 1980-talet. Efter upploppen i Brixton 1981 talade franska politiker med stor nervositet om möjligheterna av ett "Brixton en France". I sin studie *Badlands of the Republic* från 2007 visar han hur denna rädsla hänger ihop med tiden då nationalisterna Le Pen kammar hem politiska poäng genom att utmåla de unga från Paris mångkulturella förortsområden som samhällets fiender. Under 1980-talet blir klyftorna och den sociala polariseringen allt mer påtaglig i det franska samhället. Mustafa Dikeç visar på ett mönster där den ekonomiska omstruktureringen av Europa samtidigt medför en ny social och rumslig ordning i de flesta större städer. Det urbana rummet utvecklar avspjälkningsprocesser som omvandlar vissa områden till *badlands*.

Parallellt skapas ett nytt samhällsklimat med nolltolerans, skärpt kontroll och systematisk övervakning av vissa människor och platser. På ett plan lever alla i samma stad, men beroende på social position, utbildning, ekonomi, etnicitet, religion etc. befinner man sig ändå i olika världar. Stereotypa föreställningar frodas och i den rädsla för den Andre som utvecklas via segregationsprocesserna får den rumsliga dimensionen en avgörande betydelse. De nya mönster för urban

utveckling skapar, vad Dikeç betecknar som en ny "platspolitik" (politics of space) som kopplar ihop plats och identitet på ett mer påtagligt sätt än tidigare och som därigenom konsoliderar den rådande sociala ordningen.

Avancerad marginalitet, arbetslöshet och diskriminering.

För att förstå den aktuella situationen av social oro bland stora grupper av unga runt om i Europa måste vi se till den strukturellt betingade "avancerade marginalitet" som låst in många i en situation av arbetslöshet, svartjobb, underbetalda löner, riskfyllda jobb, frånvaron av fackföreningar, sänkta bidragsnivåer, en allt påtagligare fattigdom och därtill följande diskriminering. Allt fler forskare talar, som **Guy Standing** (2011) om framväxten av ett "precarariat". Den avreglerade arbetsmarknaden har skapat prekära och osäkra villkor för allt fler. Denna situation utgör en grogrund för frustration som med jämna mellanrum leder till spontana och våldsamma konfrontationer med ordningsmakten.

Enligt EU:s egna siffror lever 78 miljoner människor i dagens Europa i fattigdom, av dem är 19 miljoner barn. Den gångna vintern dog mellan 400 och 500 hemlösa och fattiga av kylan, i ouppvärmda kyrkor, trapphus, parkbänkar och tunnelbanestationer.

Upploppen på gatorna runt om i Europas större städer under de senaste fem, tio åren är enligt forskare som **Loïc Wacquant** och **David Harvey** kopplade till en grundläggande omvandling av samhället som startade för mer än trettio år sedan. Det handlar om en utveckling från "det starka samhället", kännetecknat av "welfare" (generell välfärd) som omvandlats till ett samhälle präglat av frisläppta markandskrafter och "workfare" (rättigheter kopplade till arbete), en utveckling där Fordismens och den Keyne-sianska välfärdsstatens "regulation of the poor" via rimliga bidragssystem, ersatts av en politik som närmast måste betecknas som "punishing the poor", att straffa de fattiga.

Det samtida postindustriella och nyliberala sättet att möta fattigdomen är att sänka bidragsnivåer, kräva ökad flexibilitet och rörlighet för att pressa ut även de mest utsatta på arbetsmarknaden. Det är dessa grupper som får ta de underbetalda lågstatusjobb som den etablerade medelklassen inte vill befatta sig med.

Fokus har de senaste 30 åren flyttats från allas lika rättigheter och ett anständigt medborgarskap till skyldigheten att vara tillgänglig för arbetsmarkanden, samtidigt som kontroll och övervakning av utsatta grupper förstärkts. De unga i de europeiska storstädernas fattigdomsområden ses inte längre som sociala problem. Att de saknar arbete har ingen koppling till samhällsutveckling eller strukturella förhållanden i ekonomin utan är i huvudsak deras eget fel och ansvar. Ungdomar som saknar arbete är därför ett hot mot samhället, ett bevis på att de inte identifierar sig med samhällets grundläggande värderingar, därför måste de övervakas och kontrolleras. Sociala insatser är lönlösa eftersom de i grunden är kriminella och därför måste betraktas som ett polisiärt problem. Detta har lett till friktion mellan unga och ordningsmakten i socialt utsatta stadsdelar över hela Europa.

Det startade inte med Paris 2005 Den sociala oro vi under senare tid kunnat bevittna runt om Europa hade snarare sitt startskott sensommaren 1981 i England. Då agerade ungdomar i samlade aktioner ut sitt missnöje i Brixton i London, Moss Side i Manchester och Toxteth i Liverpool. Den gången var det Londonpolisens nonchalans i utredningen av en rasistisk mordbrand som var den tändande gnistan. Men protesterna var inte bara riktade mot den redan då militariserade brittiska polisens hårda tag i kontakten med utsatta minoritetsgrupper, utan också mot nedskärningarna i välfärden.

I de upplopp som följde under 80-talet var det möjligt att se en politisk dimension i protesterna. De var mindre tydliga i 90-talets upplopp och efter decennieskiftet blir den politiska

artikulationen allt svårare att uppfatta. Vid utbrotten sommaren 2011 syns vid en första anblick en besinningslös vrede som gick över i vandalism och plundring. Men i de intervjuer med deltagare i upploppen, som gjordes av forskarna vid London School of Economics och journalisterna på The Guardian månaderna efteråt, visar att nästan nio av tio såg fattigdom och sociala orättvisor som de avgörande bakomliggande faktorerna.

Under hösten och vintern 2011 publicerades ett trettiotal artiklar i *The Guardian* under rubriken Reading the Riots, som ger en helt annan bild av upploppen är den som politikerna i parlamentet redovisade. En röst:

"Jag anser fortfarande inte att det var ett upplopp, det var en protest."

Ett återkommande tema i intervjuerna handlar om kraven på rättvisa. Mustafa Dikeç visar i sin studie om förortsrevolten i Frankrike hösten 2005, att denna inte var kollektivt organiserad. Den var otyglad, utan program och avsikt, men trots det kan den ses som en rättviserörelse med en kritik av de materiella, sociala och politiska villkor under de senaste decenniernas utveckling.

I Sverige ser vi sedan några år samma utveckling. Malmös, Stockholms och Göteborgs förorter hamnade i nyhetsrapporteringen om ungdom och social oro under 2009. De senaste två åren har dessa oroligheter fortsatt om än med lägre intensitet. En grupp forskare studerade konfrontationerna i Rosengård 2008 – 2009 och såg att det till övervägande del var unga män som var aktiva. De tolkar situationen med utgångspunkt i "utanförskap och frustration", men det som kanske är rapportens styrka är att röster som vanligtvis inte kommer till tals här blir tagna på allvar och redovisade.

Från annan forskning kan vi se att de unga männen i de lokalt

baserade förortskulturerna kan ses som en form av gemenskaper trots att förortens vardagsvärld är heterogen. Områdets lokala traditioner, grannskapsbanden, etniska föreningar, den vardagliga 'samvaron mellan husen' och ungdomarnas multietniska gemenskaper som alstras i en **horisontell dimension**.

Med denna metafor utgör polisen, socialtjänsten och skolan instanser i en vertikal dimension med uppgift att förmedla och upprätthålla "svenskhet" och en given ordning. Vid polisinsatser möter den horisontella dimensionen med störst friktion den vertikala. Men stenkastningen och bilbränderna kopplas inte till någon politisk medvetenhet eller planlagda aktioner med politiska avsikter.

Detta är förmodligen sant på ett generellt plan. Men delar av de medialt uppmärksammade upploppen bar också på en dimension av reflektion och verbal artikulation. I konfrontationerna mellan unga och polisen i Backa på Hisingen i Göteborg i augusti 2009, dikterade ett 30-tal unga män mellan 17 och 21 år en skrivelse på fyra kartongbitar från cigarettlimpor. Där förklarade de varför de kastar stenar och bensinbomber mot polisen.

"Vi står här varje dag. Poseidon, hyresgästföreningen, polisen, myndigheterna ser oss stå här men gör inget åt saken. Jobb eller en insats från kommunen, socialen, krävs. Myndigheterna har sett oss växa upp och stå här i fem, sex år men inget gjort åt saken/.../ Och det här är våran enda väg att bli sedda. Anledningen till att polisen blivit attackerade är att när de är i området så verkar det som att det enda de vill är att trakassera oss och jävlas med oss i stället för att se våra problem" (GP 090821).

Polisens bedömning är att omkring 100 ungdomar var aktiva i Backa. Själv besökte jag unga i olika stadsdelar i Angered vid ett flertal tillfälle dessa sensommarveckor. Via kontakter jag

har sedan länge fick jag möjlighet att träffa två 18-20-åriga killar som talade om att

"det som händer kan ses som vår Intifada. Vi är lika övervakade och instängda i våra förorter som palestinierna är. Vi har inga jobb och ingen framtid. Stenar och slangbellor mot polisens batonger hjälper ingenting men det gör att vi syns. Nu kanske ögonen öppnas på dom som har makten".

Dessa röster tillhör unga män. Debattörer har hävdad att förortskulturen i sin helhet är kännetecknad av en närmast ritualiserad hegemonisk maskulinitet. Forskare har problematiserat och från olika utgångspunkter nyanserat denna bild. Men det står alldeles klart att kvinnorna lyser med sin frånvaro i de medialt uppmärksammade våldshandlingarna mot polis och andra myndigheter.

Den manliga överrepresentationen och de stereotypa mönster av maskulinitet som kommer till uttryck i styrkedemonstrationerna utgör möjligen en dimension som ytterligare måste utforskas för att vidga förståelsen för de återkommande konfrontationerna. Kanske kan en del av förklaringen vara det sätt på vilket polisens våldsmonopol och auktoritativa maskulinitet ställs mot de unga männen rebelliska, men inte mindre våldsbejakande maskulinitet.

Händelseutvecklingen sommaren 2011 runtom i England måste också sättas i relation till en bredare oppositionsrörelse. Sedan hösten 2010 har en politisk mobilisering skapat nya förutsättningar för det politiska samtalet i det brittiska samhället. Massuppsägningarna i den offentliga sektorn och planerna på ytterligare nedhyvling av välfärden har lett till ökade sociala och politiska spänningar.

Den chockartade höjningen av studieavgifterna vid universiteten, som ställer stora delar av den mindre bemedlade befolkningen utanför högre studier, ledde till att

studenterna, inte bara i London, under hösten och vintern 2010-11 genomförde stora demonstrationer och skapade nya organisations- och protestformer. Det innebar ett återtagande av gatan som allmänning och offentligt rum.

Samtidigt förstärktes den redan påtagliga misstron mot polisen av deras nya metoder mot demonstranter. Den mest kritiserade strategin är "kettling" eller "Kettled Youth". Den innebär att polisen från alla håll ringar in och under fyra till fem timmar pressar samman demonstranterna. Ingen tillåts komma ut ur inringningen; inga toalettbesök, inget vatten, ingen släpps ut för läkarvård. Sammanpressningen är så hård att många svimmar, gör på sig, kräks och flera demonstranter har blivit skadade. Ett omtalat exempel var i december 2010 på Parliament Square och Westminster Bridge, då tusentals demonstranter blev instängda.

Genom denna nya polismetod har de brittiska studenterna in på bara kroppen fått känna på hur skoningslöst ordningsmakten upprätthåller ordningen. "Kettling has radicalised Britain's youth", löd en rubrik i Guardian (15/4 2011). Att kampviljan på detta sätt stärkts var kanske inte riktigt vad polisen räknat med.

Den protestvåg som växt fram ur studenternas kamp flätas nu samman med den sociala mobilisering som sker via *The Broad Coalition of Resistance*. Här möts fackföreningsrörelsen och lokala nätverk mot nedskärningarna i olika aktioner. Folk reser sig mot att de ska dra det tyngsta lasset för att lösa landets finansiella kris, orsakad av de politiska och ekonomiska eliterna.

Denna breda koalition har skapat en politisk debatt där det samtida brittiska klassamhället träder fram i all sin nakenhet. Utan tvivel har ett slumrande klasshat fått nytt syre.

Dan Hancock, journalist på The Guardian, skrev i somras att vad

som sker under Toryregeringen "is less a revival of the 1980s than a revival of the 1880s; a return to pre-suffrage plutocracy". I antologin *Fight back! A Reader on the Winter of Protest* framgår hur bred och vredgad denna rörelse är och hur stor avskyn är mot regeringens attacker på ett välfärdssystem som redan var urholkat. De brittiska fackföreningarna andas ny luft efter år av kräftgång. Att frågor om klass och makt, om ökade klyftor på detta sätt hamnat i centrum för det offentliga samtalet kan vara en förklaring till att de ungas vrede rann över just i somras.

Sociologen **Zygmunt Bauman** menar att upploppen i England var ett utslag av konsumismens patologi. I ett samhälle där identiteten som konsument är primär ger upploppen möjlighet för de fattiga att ta för sig och på så sätt erövra en känsla av att de också kan räknas som människor.

Detta innebär hur som helst inte att de djupare liggande orsakerna till dessa eruptioner inte skulle vara politiska. **David Harvey**, kulturgeograf, menar i en artikel att vad händelserna egentligen handlar om är att de visar brutaliteten hos den roffar- och rufflarmentalitet som genomsyrar hela den samtida nyliberala kapitalismen.

De fattiga ungdomarna från utsatta områden gör på gatan vad samhällets elit gör på börserna, parlamenten och styrelserummen. De ledande skikten i samhället har under de senaste två, tre decennierna sett till att skaffa sig skamlösa löner, fallskärmar, fantasipensioner, egendomar och förmåner medan de längst ner på samhällsstegen blivit allt fattigare. Harvey ställer frågan

"Är det någon som i dag tror att det finns hederliga kapitalister, hederliga banker, hederliga politiker eller poliskommissioner?"

Storbritanniens politiska ledning, såväl som den breda allmänheten chockades av de ungas vrede. Makten visade

musklerna. Bara i London inkallades 16 000 poliser som med alla till buds stående medel fick uppdraget att återställa lag och ordning. I Frankrike 2005 krävdes 25 000 poliser och undantagstillstånd. Hur många poliser krävs det nästa gång? Vilket europeiskt land och vilken stad står på tur?

Varje samhälle som utvecklar för stora klyftor och oförsvarbart ojämlika livsvillkor riskerar att förlora den sociala sammanhållning som krävs för att alla medborgare skall uppfatta sig som delaktiga och inbegripna i samhällsutvecklingen.

Välfärdsstaterna i Skandinavien var länge förskonade från den typ av konfrontationer som under de senaste decennierna skakat Europa. Men också i de svenska storstäderna har utvecklingen mot ökade ekonomiska och sociala klyftor skapat livsvillkor och sociala spänningar som i flera avseende liknar förhållandena på kontinenten och de brittiska öarna.

Medelinkomsten för män i de mer välbärgade stadsdelarna i Göteborg är 2008 fyra–fem gånger högre än för män i de fattiga stadsdelarna i nordost, ohälsotalen är fyra gånger högre och en man i Hjällbo lever statistiskt nio år kortare än en man från Hovås.

Oroligheterna i de svenska storstädernas miljonprogram-områden är inte lika stora och våldsamma som ute i Europa men de är uttryck för samma utveckling mot bristande social sammanhållning. Det har blivit allt mer uppenbart att den europeiska kontinenten är en krutdurk.

Under senare år har diskussionen om *socialt hållbar stadsutveckling* blivit ett tema på mångas läppar. Men vad menar vi med det? Hur skall den sociala hållbarheten definieras? Vad innebär det att en stad går mot en socialt ohållbar respektive hållbar utveckling?

ove.sernhede at kultur.gu.se

Denna artikel finner du i [Socialpolitik 2-2012](#)
– Andra artiklar ur samma nummer:
» [Unga brinner för sin hembygd](#)
» ["Underskatta oss inte"](#)
» [Generell välfärd](#)

[Beställ en prenumeration »](#)

[Ladda ner nr 2, 2012 av Socialpolitik, \(pdf-fil\) 7,3 MB »](#)

Läs vidare

[Reading the Riots, UK news | The Guardian](#)

Bauman, Z. (2011): [The London Riots – On Consumerism coming Home to Roost.](#)

Börtz, T (2007): Förorten brinner. Stockholm: Leopard Förlag.

Dikeç, M. (2007) Badlands of the Republic: Space, politics and urban policy. Oxford: Blackwell Publishing.

Gilroy, P (1987): There Ain't No Black in the Union Jack. London: Unwin Heyman.

Hallin, P-O, m fl (2010): Det är inte stenarna som gör ont. Malmö: Maipus 5

Hammarén, N (2008): Förorten i huvudet. Stockholm: Atlas.

Hancock, D (2011): Kettled Youth. <http://opendemocracy.net>

Hancock, D, ed. (2011): Fight Back. <http://opendemocracy.net>

Harvey, D (2011): Feral capitalism hits the Streets, I Counterpunch 12/8.

Hedström, I (2005): En revansch på samhället – men utan hopp, Dagens Nyheter 05 11 11.

Holmes, B. (2006): Images of fire. The banlieue riots and the unanswered questions of the welfare state, <http://www.kein.org>.

Ristilammi, P_M. (1994) Rosengård och den svarta poesin: En studie av modern annorlundahet. Stockholm: Symposion.

Sernhede, O. (2002/2007) AlieNation is My Nation. Om hip hop och unga mäns utanförskap i det Nya Sverige. Stockholm: Ordfront.

Sernhede, O (2006): Förortens hotfulla unga män, i Den

segregerande integrationen, red Kamali, M SOU 2006:73. Stockholm: Fritze.

Sernhede, O (2011) Förorten, skolan och ungdomskulturen. Göteborg:Daidalos.

SOU 2006:73 Den segregerande integrationen, red Kamali, M. Stockholm: Fritze.

Standing, G (2011): The Precariat, The dangerous class. London: Bloomsbury

Wacquant, L. J.D. (2008) Urban outcast: a comparative sociology of advanced marginality. Cambridge: Polity Press.

Wacquant, L. J.D. (2009) Punishing the poor: the neoliberal government of social insecurity. London: Duke University Press.

Wacquant, L.J.D (2006) The Return of the Repressed: Riots, 'Race', and Dualization in Three Advanced Societies, i Monu: Magazine on Urbanism, vol 5.

Wenger, E. (1998) Communities of practice : learning, meaning, and identity. Cambridge : Cambridge University Press

Willis, P. (2001). The Ethnographic imagination. Cambridge: Polity Press.

Åberg, L (2009): Rädsla och okunskap upploppens jordmån, GP 090821Fight back! A Reader on the Winter of Protest.